

Activitatea lui Pompiliu Nistor pentru desăvârșirea unității naționale românești

Pompiliu Nistor s-a născut la 16 octombrie 1883, în comuna Arpătac, din județul Trei-Scaune (azi Covasna), fiind al doilea copil al preotului Dionisie Nistor. Școala primară a urmat-o în satul natal și în SatuLung, iar liceul l-a făcut la Brașov. În anul 1902, s-a înscris la facultatea de Medicină a Universității din Budapesta. În penultimul an de studiu, în 1906-1907, viitorul medic a fost ales președinte al Societății „Petru Maior” din capitala Ungariei. Cunoscându-l foarte bine, Onisifor Ghibu îi evidențiază calitățile literare și artistice arătând: „*medicinistul Pompiliu Nistor, băiat serios, cu o frumoasă cultură literară românească, cu aptitudini pronunțate pentru muzică și care cânta frumos din vioară. Mai era pe deasupra și un caracter integru și un român bun, cu interes pentru trecutul, prezentul și viitorul neamului*”².

După absolvirea Facultății de Medicină și obținerea titlului de doctor, în 1908 P. Nistor a lucrat în diverse locuri și având funcții diferite. Mai întâi, îl găsim medic secundar la spitalul din Arad, apoi a servit în armata austro-ungară, iar din 1910 a lucrat la circumscripția medicală Zărnești. În 1914 este înrolat în armata monarhiei dualiste, participând la război pe frontul rusesc din Galiția, fiind medic locotenent. În anul 1915 a căzut prizonier în Galiția și a fost dus în Siberia, la Bașkiria, în lagărul din Birak. El a lucrat ca medic în lagărele de prizonieri și în spitalul civil al orașului Büsk³.

În data de 18 martie 1915, P. Nistor trimite fostului său coleg de la liceul din Brașov și de la Universitatea din Budapesta, Onisifor Ghibu, un mesaj în limba germană. Scrisoarea, care a sosit la București în 20 aprilie, îl informa pe Ghibu că prietenul său se afla la Novo-Nicolaevsk în Siberia de două luni. Autorul mesajului precizează că o duce foarte bine, deoarece lucrează într-un spital unde sunt tratați prizonierii, având „*o viață de burghez*”. P. Nistor condamnă prima conflagrație mondială, deoarece „*Războiul a fost mai cumplit decât îmi închipuiam. Oamenii noștri au căzut în mase. Este ușor să privești războiul de acolo de acasă. Scrie-mi cum stați în România și ce e acasă în Ardeal? Câți ați trecut în țară și ce aveți de gând să faceți? Eu sunt cu totul dezorientat*”⁴.

Tot din Novo-Nicolaevsk, P. Nistor expediază o nouă scrisoare lui Onisifor Ghibu, publicată în Tribuna din București la 15 noiembrie 1915. Autorul depeșei prezintă câteva amănunte despre viața în prizonierat, faptul că are o locuință spațioasă „*cu lumină electrică, cu o sufragerie frumoasă și ceea ce constituie un lux agreabil, un gramofon. Sufrageria servește de salon și fumoir*”. P. Nistor arată în continuare, că a reușit să citească „*o mulțime de scrieri de Bourget, Maupassant, Anatole France, Dumas fiul, Daudet, Prévost, Mirabeau, Voltaire*”. Semnatarul scrisorii își informează prietenul că și-a cumpărat o vioară, „*nu un Stradivarius*”, dar destul de bună „*pentru a putea cânta pe*

ea cântecele noastre naționale și părțile de operă pe care nu le-am uitat”⁵.

O săptămână mai târziu, P. Nistor îi scrie din nou lui O. Ghibu interesându-se de situația din Transilvania, „*dacă unii deputați ai noștri sunt refugiați în România*”. Autorul mesajului era convins că situația refugiaților aflați în regatul român este dificilă deoarece „*e foarte ușor să fiți timbrați de trădători*”. El cerea noi vești „*despre starea lucrurilor din Transilvania și despre pourparles-urile dintre corifeii noștri și dintre unguri*”⁶.

În martie 1916, P. Nistor trimite o altă scrisoare lui O. Ghibu, semnată „*Un vechi tribunist*”. El înfățișează teribila luptă sufletească ce se petrece în sufletul prizonierilor ardeleni din Rusia. „*Am luptat - spune el - la început pentru o cauză ce nu-i a noastră și pe care n-am priceput-o. Acum am intrat cu tot sufletul în armata română ca să luptăm pentru cauza noastră*”. El își exprima totodată temerea legată de neintrarea României în război. Acest lucru ar fi extrem de grav pentru prizonierii ardeleni deoarece „*noi expunându-ne odată pentru ea, nu ne mai putem întoarce la rosturile noastre în Ardeal, nu pricinuiim oare prin aceasta românismului însuși o imensă pagubă? Căci dacă Ardealul își pierde pe oamenii care deocamdată sunt aici în Siberia, de unde s-ar mai putea întoarce acasă, spre a cere dreptate, pe seama poporului de dragul căruia am sângerat; oare această pierdere nu constituie un mare capital, ce nu poate fi trecut cu vederea?*”. Mesagerul acestor români aflați la mii de km. de patrie prezintă zbuciumul sufletesc al camarazilor săi din lagăre aflați într-o „*istovitoare luptă între îndoială și speranță*”. Ei nu vor să rămână „*copii ai suferinței prin vina nepăsării ori trădării țării*” și nici nu vor să se întorcă acasă „*câtă vreme există dominația austro-ungară*”. P. Nistor încheie însă, optimist „*Totuși nădăjduiesc!*”⁷.

Într-o nouă scrisoare, către O. Ghibu publicată în Tribuna din 1 mai 1916, P. Nistor arată că în tot timpul cât a servit în armata austro-ungară a fost dezinformat de autoritățile militare și de presa maghiară care publică știri false „*În special, despre ținuta României am fost în mod conștient ținută în rătăcire. S-au dat ordine de zi formale (de ex. ordinul către reg. 50) că Romania luptă alături de noi la aripa dreaptă; că România înaintază peste Basarabia spre Odessa(..). Nu puteam crede însă, cu toate acestea, nici în intrarea României alături de Austria. Nu aveam deci speranța liberării noastre definitive. Cu toate acestea, ne-am făcut datoria de soldați și de români, dar fără nici o însuflețire, vă asigur*”⁸.

Acest punct de vedere nu este singular. Și alți prizonieri gândeau la fel. Ei au trecut în liniile ruse, deoarece nu doreau să lupte pentru o cauză străină. Această stare de incertitudine dezvăluie scrisoarea lui Pompiliu Nistor publicată în numărul din 15 mai 1916 al gazetei Tribuna.

Semnatarul mesajului preciza că „*situația sufletească din România e așa de puțin clarificată și așa de tulbură*”. Autorul era împotriva organizării campaniei armatei române în Bulgaria după cum cereau unii generali. P. Nistor arată că în acest caz „*am fi în drept să cerem scutela României: de ce ne-a înșelat atâtea decenii - de ce a lăsat să crească în noi speranța?*”.

În afară de P. Nistor au expediat scrisori gazetei Tribuna din București și alți prizonieri. Astfel, în numărul 20 al acestei publicații este tipărită o scrisoare din Tomsk a candidatului de avocat din Sibiu, dr. Laurian Gabor. El era plin de speranță în intrarea României în război de partea Antantei: „*Așteptăm în toată ziua, pentru noi, cel mai mare eveniment al lumii, intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei. Numai atunci vom putea respira ușurați de toate greutatea ce ne apasă sufletele. Suntem convinși că în cazul acesta vom fi transportați în țară și ne vom putea spăla pata morală vărsându-ne sângele pentru neam*”¹⁰. De asemenea, în ultimul număr al revistei Tribuna a fost publicată o scrisoare a învățătorului Pompiliu Popa din Boianul de pe Târnave: „*De aproape doi ani de zile am suferit mult, până ce am ajuns aici (în captivitatea rusească). Vă rog frumos, trimiteți-mi un dicționar româno-rus și viceversa, dacă se poate, sau carte care trece granița. Sper că ne vom revedea la București, spre a trece Carpații*”¹¹. După intrarea României în război de partea Antantei, în august 1916, prizonierii români din Rusia încep să se organizeze. Punctul de concentrare a fost lagărul de la Darnița de lângă Kiev. La început au fost admiși să se adune aici numai ofițerii, „*inteligenția*”, nu și soldații. Dr. Pompiliu Nistor a ajuns acolo pe la începutul lunii decembrie, unde s-a întâlnit cu alți frați transilvăneni sosiți din diferite lagăre. Imediat, voluntarii s-au organizat. Ei au creat un comitet executiv condus de ofițerul voluntar sălăjean, Victor Deleu, ajutat de un locțiitor, Olimpiu Andrei, precum și șapte seniori, între care se afla și Pompiliu Nistor. Vasile Chiroiu îndeplinea funcția de secretar, iar Ion Vescan era ispravnic. Comitetul voluntarilor din Darnița s-a preocupat și de întemeierea unui ziar românesc care să exprime punctul lor de vedere. În acest scop a fost creat un comitet de redacție compus din profesorii Emanoil Isopescu, Simion Gocan și dr. P. Nistor, dar intervenția cenzurii rusești a zădărnicit această acțiune. Totuși, Vasile Pașca a redactat revista litografiată „*Gura Satului*” având caracter literar-umoristic¹². A fost întemeiată o orchestră instrumentală și un cor bisericesc sub conducerea cunoscutului bas, Aurel Medrea, absolvent al Seminarului teologic din Sibiu și al Conservatorului din Viena. A doua zi de Crăciun, în 1916 s-a slujit în lagăr liturgia de către un preot rus, ajutat de diaconul greco-catolic, dr. Simion Gocan de la Oradea, în timp ce corul voluntarilor a cântat liturgia lui Gheorghe Dima de la Brașov. „*Nicicând - scria P. Nistor - poate n-a avut serviciul divin mai mult farmec și nu a zguduit mai adânc ca această înfrățire ruso-română, ortodoxo-unită. Pentru pomenirea Regelui Ferdinand, a reginei Maria și a soldaților români i-am mulțumit preotului rus prin cântarea imnului rusc, iar la sfârșit am cântat cu toții cu lacrimi în glas: Deșteaptă-te Române*”¹³.

Tot acum s-au pus bazele unei societăți culturale cu sediul la Universitate. Profesorii țineau cursuri voluntarilor privitoare la limba română și istorie¹⁴.

În polida acestor încercări, legăturile cu statul român erau foarte slabe. Martor al evenimentelor, dr. P. Nistor scria în amintirile sale că „*sosiți la Darnița, multă vreme n-am avut nici o legătură cu statul român, nici o știre despre ce se va hotări cu noi*”. Deși au fost trimise mesaje la Iași în dese rânduri nu a sosit nici un răspuns. De aceea - continuă medicul ofițer - „*am cânta să avem întâlniri și să aflăm știri de la curierii români despre care aflaserăm*

că trec deseori prin Kiev”. La 12 decembrie 1916, generalul Cârlova îi informează pe voluntari că „*guvernul a ajuns, în sfârșit, de acord cu guvernul rus și probabil în zece zile vom trece sub comandă română*”¹⁵.

Totuși, speranțele îndreptățite ale prizonierilor români nu au fost materializate, deoarece autoritățile române amânau rezolvarea problemei. De aceea, reprezentanții lor au întocmit și înaintat un memoriu Legației României din Petrograd prin intermediul bucovineanului Gerowski, în care este prezentată situația lor grea, cerând sprijin autorităților românești pentru a le permite să lupte pe front alături de armata română. Cabinetul de la Iași nu se grăbea însă, să satisfacă această cerere justă a prizonierilor români din Rusia datorită situației critice care exista în Moldova.

Motivându-și această atitudine, trimisul guvernului român, generalul Constantin Coandă preciza că această regiune va fi evacuată și „*nu este cazul să fie duși voluntari acolo*”¹⁶. În fața acestor repetate demersuri ale prizonierilor, guvernul de la Iași a fost nevoit să trimită la Darnița pe locotenent-colonelul Pietraru. La 1 februarie 1917, el a discutat cu V. Deleu și P. Nistor problema organizării voluntarilor români din Rusia. Delegatul cabinetului român a constatat o creștere a moralului prizonierilor, ca urmare a unor contacte mai strânse cu reprezentanții autorităților românești. Majoritatea lor covârșitoare era ferm hotărâtă să continue lupta până la victoria finală. Înfățișând această stare de spirit, lt. col. Pietraru arăta în raportul adresat superiorilor după această vizită: „*Ofițerii și soldații mi-au făcut cunoscut că demult au cerut să lupte în rândurile armatei române pentru ca astfel să contribuie la unirea țărilor surori. Ei așteaptă măsurile necesare ca să fie trimiși în armata română*”¹⁷.

În paralel și autoritățile române s-au ocupat de recrutarea și organizarea voluntarilor români. În acest scop, s-a creat „*Serviciul Central al voluntarilor români de peste hotare*”, iar pe lângă Marele Stat Major s-a constituit „*Biroul Ardeleni-bucovineni*” care se în îngrijea de recrutarea voluntarilor¹⁸. În această atmosferă, într-o adunare a voluntarilor ținută la 10 aprilie 1917, dr. P. Nistor a prezentat propunerea de a se redacta un Manifest către Guvernul provizoriu rus și către guvernele tuturor țărilor aliate și neutre pentru a le informa asupra situației românilor din Austro-Ungaria.

Autorul propunerii arăta cu acest prilej că „*de la nici un popor apăsător, care vrea să fie liber, nu s-au auzit atât de puține proteste în contra jugului ce-l poartă*”. El subliniază că la celelalte popoare din Austro-Ungaria s-au produs acte de dezertare în masă, răscobile și conjurațiuni. P. Nistor condamna, cu acest prilej, pe cei care au făcut manifestații și declarații de loialitate față de autoritățile de la Viena și Budapesta. Cunoscutul medic aprecia toate aceste acte drept „*o trădare de neam, care nu i se poate ierta nimănui*”. El subliniază că numai refugiații ardeleni și bănățeni din România sunt animați de dorința de a lupta pentru un sfânt ideal al reintegririi naționale. Un alt factor liber îl constituie voluntarii ardeleni din Rusia care „*ne-am prezentat credincioși la apelul națiunii*”. P. Nistor atrăgea atenția că miile de prizonieri români aflați la Darnița nu s-au manifestat public „*nu ne-am spus cuvântul nostru cu glas tare*”. El elogia revoluția ruscă care a schimbat cu totul fața lucrurilor. De aceea, rolul poporului a crescut considerabil, deoarece „*Azi și-n viitor tot mai mult soarta lumii se decide în casa țaranului și-n atelierele muncitorului...*” Războiul se poartă astăzi în numele libertății popoarelor, al dreptății și al păcii pentru toți oamenii”. Românii trebuie să profite de aceste momente favorabile pentru reafirmarea drepturilor naționale legitime. „*Ar fi o crimă dacă nici azi nu s-ar auzi glasul nostru, dacă și acum am lipsi să ne*

*spunem cuvântul, prin care să arătăm că războiul nostru, de asemenea, este în numele democrației, în numele dreptului elementar al fiecărui popor capabil de viață, de a-și hotărî singur soarta, a-și alege singur statul pe care voiește să-l formeze sau la care voiește să se alipească*¹⁹.

Tot cu acest prilej s-a constituit o comisie pentru redactarea manifestului formată din dr. V. Deleu, dr. Octavian Vasu, dr. Nicolae Nedelcu, dr. Gavril Luga, dr. Vasile Chiroiu, dr. Trifan Ghilezan (avocați), Simion Gocan și Emanoil Iosipescu (profesori). Rolul principal în redactarea manifestului l-a avut medicul P. Nistor. Acest document intitulat „*Manifest al voluntarilor români ardeleni și bucovineni*” cunoscut și sub numele de „*Declarația de la Darnița*” a fost adoptat în cadrul adunării voluntarilor români din acest lagăr la 13/26 aprilie 1917.

Apelul exprima angajamentul voluntarilor români din Rusia de a continua acțiunea armată în vederea înfăptuirii unității naționale. Ei erau hotărâți să intre în luptă „*pentru îndeplinirea idealului nostru de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din monarhia Austro-Ungară în una și nedespărțită Românie liberă și independentă*”. Semnatarii declarației scoteau în evidență justetea luptei românilor transilvăneni pentru înlăturarea jugului austro-ungar. Era însă, necesară destrămarea monarhiei dualiste. Până la realizarea acestui deziderat, Austro-Ungaria va fi „*un cuib de viespi care va amenința în continuu pacea și viața liniștită a Europei întregi*”. De aceea, toate popoarele, care compun acest stat anacronic, trebuie să se unească pentru a putea forma state independente.

Voluntarii aveau convingerea fermă că destrămarea dublei monarhii era singura soluție. „*Astăzi, noi românii ca și celelalte neamuri subjugate, ne-am convins definitiv că nouă ca români nu ne mai e posibilă existența în cadrele statului austro-ungar*”. Fostii soldați români din armata austro-ungară se pronunțau cu tărie în favoarea unirii cu patria mamă deoarece „*în limbă și cultură, în structura socială și în întreaga noastră ființă etnică și politică formăm un trup unic, nedespărțit, cu toate celelalte părți constituite ale națiunii*”. Din aceste motive, ei se angajau „*ne punem în cumpănă tot ce avem, viața și averea noastră, femeile și copii noștri, viața și fericirea urmașilor noștri și nu ne vom opri, până nu vom învinge ori vom pieri*”.

Încorporarea teritoriilor românești aflate sub dominația imperiului dualist urma să se împlinească „*în numele dreptului fiecărei națiuni capabile de viață și în stare de a-și hotărî singură soarta, de a-și alege singură statul și forma prin care voiește să guverneze*”. Din aceste motive, semnatarii declarației se opuneau oricărei forme de existență a românilor în teritoriul Austro-Ungariei motivând că orice legi cât de frumoase ar fi nu vor respecta drepturile românilor. Dubla monarhie nu era altceva decât „*un conglomerat de țări răpite prin forță brutală, fără consimțământul națiunilor*”. Ea trebuie să dispară.

Manifestul protesta împotriva măsurilor opresive luate de autoritățile austro-ungare, care au condamnat mii de oameni la moarte sau la ani grei de închisoare. De aceea, se impune înfăptuirea unității naționale depline. Pentru realizarea acestui scop nobil, voluntarii erau hotărâți să-și sacrifice viața și averea, declarând că oferă „*brațul și sângele nostru tânăr pentru întruparea idealului nostru. Sângele nostru nu se va vărsa în zadar. Credem ferm că între viitoarele state fericite, naționale și democratice va fi și România tuturor românilor*”²⁰.

Memoriul a fost tradus în limbile franceză, engleză și rusă, fiind trimis guvernului provizoriu, comitetelor muncitorilor și soldaților din Petrograd, Moscova și Kiev, ziarelor și revistelor rusești, franceze, engleze și italiene,

biourilor de presă din capitalele Antantei, reprezentanților diplomației ai țărilor aliate acreditați la Petrograd și publicațiilor românești. Au fost aruncate ziare cu conținutul manifestului în liniile de luptă unde acționau ostașii români din armata austro-ungară pe fronturile din Rusia și Italia²¹.

De asemenea, documentul a fost expediat cabinetului de la Iași. Sarcina înmânării manifestului a fost încredințată lui Octavian Goga care trebuia să predea textul declarației autorităților române de la Iași. Acesta însă, nu a luat apelul deși s-a oprit o zi la Kiev, dar nu a ajuns în Darnița. Atunci, O. Ghibu a primit documentul „*lăsându-se la buna mea apreciere, să-l prezint sau guvernului, sau regelui, sau Marelui Cartier*”²².

Propaganda făcută în jurul Declarației și-a atins scopul, deoarece ea a avut o influență mare asupra aliaților. Ambasadorul Franței la Petrograd, Maurice Paleologue a atras atenția corpului diplomatic atât asupra importanței sale politice, cât și referitor la consecințele de ordin național față de monarhia austro-ungară, care contestă existența vreunei dorințe și voințe a românilor din Transilvania de a se uni cu România²³.

Actul a fost preluat și de reprezentanții Misiunii Patriotice Românești - Vasile Lucaciu, Vasile Stoica și preotul Ioan Moța, aflați în drum spre S.U.A. Ei au poposit două zile în Darnița, unde s-au întâlnit cu V. Deleu, P. Nistor, O. Vasu și Vasile C. Osवादă. Unul dintre misionari, V. Stoica scria peste mai bine de un deceniu că „*În tabăra de la Darnița a fost un entuziasm și o înduioșare pentru care nu se găsește cuvinte, erau întâile rândnici care anunțau nerăbdătorilor noștri voluntari sosirea primăverii*”²⁴.

Declarația de la Darnița a avut o semnificație istorică majoră fiind socotită de mulți contemporani „*prima Alba Iulia*”. Ea a constituit un puternic ascendent moral. Sesizând acest lucru, P. Nistor sublinia că apelul din 13/26 aprilie 1917 a avut efectul „*unui balsam pentru ardelenii refugiați, care în acele momente grele răsuflau în sfârșit și prindeau din speranțe*”²⁵. La rândul său, O. Ghibu își amintea mai târziu că „*manifestul zecilor de mii de voluntari români de la Darnița (Kiev) din aprilie 1917 declară în fața Aliaților dreptul Ardealului de a-și hotărî singur soarta în sensul unirii cu România*”²⁶.

În paralel, voluntarii români din Rusia au stabilit strânse legături cu studenții basarabeni de la universitățile din Kiev și Odessa. Aceștia din urmă au făcut dese vizite în lagărul de prizonieri din Darnița. O asemenea întâlnire a avut loc în ziua de 19 martie 1917. Potrivit ofițerului voluntar ardelen, dr. Pompiliu Nistor la această întâlnire au participat 24 de studenți basarabeni, opt ofițeri din Regat. Dintre studenții basarabeni, martorul ocular amintea pe Vladimir Cazaciu, M. Mihailovici și Popovici. Această întâlnire a prilejuit ținerea unor discursuri ad-hoc.

P. Nistor i-a salutat pe solii studenților basarabeni, precizând că legăturile care s-au stabilit între frați nu sunt întâmplătoare, ci „*o urmare logică și fatală a evoluției ideii naționale*”. Vorbitorul a arătat că ardelenii, în special, „*sunt foarte fericiti că prin revoluția rusească au scăpat de simțământul dureros ce-l aveau, căci țara mamă, de câte ori s-a gândit să-i elibereze a trebuit să-i jertfească pe basarabeni*”.

În numele voluntarilor ardeleni a vorbit ofițerul Victor Deleu care, potrivit aceluiași contemporan, a rostit „*o mișcătoare vorbire, făcând icoana vieții naționale în alte părți mângâie din Sălaj*”. În cuvântul său, studentul G. Cazaciu a exprimat solidaritatea studențimii basarabene cu cauza națională, elogiind hotărârea fraților ardeleni de a continua lupta²⁷.

La 2/15 aprilie 1917, studenții basarabeni de la Universitatea din Kiev au adresat voluntarilor ardeleni, bănățeni și bucovineni o scrisoare, cu ocazia sărbătorilor de Paști. Autorii mesajului înfățișau mai întâi, situația grea a românilor, căci „*Trăim de veacuri, străini la noi acasă*”, dar se prefigurează timpuri mai bune, „*un viitor strălucit pentru popoarele mici ca ale noastre*”. Eliberarea românilor, în concepția semnatarilor scrisorii - era strâns legată de aceea a tuturor popoarelor subjugate din fostul imperiu țarist întrucât „*cu noi odată va străluci același soare cersesc și celorlalte naționalități, ce au căzut și ele sub povară grea, apăsătoare și plină de otrava dușmanului nemilos*”. Alături de mesaj, studenții basarabeni au oferit voluntarilor un mănunchi de flori care „*reprezintă sufletele noastre, inimile basarabenilor ce au înflorit astăzi pentru a duce lupta contra vântului ce bate de veacuri*”. Autorii scrisorii elogiau pe voluntarii români care „*au sădit în inimile noastre sămânța idealului național și tot pe voi vă asigurăm că ea va fi udată cu sudoarea muncii spre biruința din care va crește și va înflori cea mai frumoasă floare românească, România Mare și puternică*”. Studenții își încheiau scrisoarea cu urarea de sănătate, fericire, viață lungă: „*Să trăiți întru mulți ani fericiți*” pentru a vedea cât mai repede împlinit idealul național, în așa fel „*ca împreună cu toții să ne veselim sub pomul cel mai mare și rotund al națiunii, ale cărei crengi vor umbri Nistrul, Tisa, Dunărea și Marea, iar la rădăcina lui, Carpatul să ne fie puternicul scut, prin care vom împrăști foc și sabie pentru toți cei care vor voi să ne aducă la aceiași stare cu cea de azi*”²⁸.

În noile condiții s-a trecut la echiparea și pregătirea primului batalion de voluntari români din Rusia în vederea trimiterii lui în țară. Acțiunea a durat zece zile, organizatorii reușind să înlăture obstacolele intervenite. Aceste pregătiri au fost consemnate de P. Nistor într-o telegramă expediată din Kazatin, lui O. Ghibu la 1 iunie 1917. Autorul depeșei preciza că „*primul transport de o mie de voluntari ardeleni va trece peste trei zile prin gara Chișinău în drum spre Iași*”²⁹.

La 19 mai 1917, P. Nistor împreună cu cei peste 1.000 de soldați și ofițeri destinați primului batalion de voluntari s-au deplasat în Kiev, soldații fiind încartiruiți în fortăreața Crepost, iar ofițerii în localul unui liceu de fete. „*Părăsind cu bucurie și totuși cu regret Darnița, de care ne legau și amintiri plăcute ne instalăm destul de boierește la Kiev*” - scrie P. Nistor. Suntem încadrați cu ofițeri. Batalionul se îmbarcă în ziua de 3 iunie, splendid echipat traversează Kievul „*în ordine exemplară, în marș strict disciplinat, fără altă larmă decât cadența pașilor pe caldarâmul de piatră*”³⁰.

În seara zilei de 3 iunie orele 17, trenul a ajuns în Chișinău unde i s-a făcut o primire entuziastă. Emoția generată de imensa bucurie a clipei era impresionantă. Un ziar al vremii avea să consemneze: „*Când a intrat în gară trenul numai cu verdeț și în tricolor a fost un moment de emoție ce nu se poate arăta în cuvinte(..). Ochii tuturor sunt scăldați în lacrimi și glasurile înduioșate de bucurie(..). E un moment de sfințenie unică în felul ei*”³¹. La rândul său, Onisifor Ghibu era profund impresionat de această atmosferă, căci nota în amintirile sale: „*N-am pomenit în viața mea un tren care să mă fi mișcat atât de puternic încât înainte de a se opri. Pe peron se strânsese între acea destul de multă lume, căci era ceva, în adevăr, nemăvăzut. Din toate vagoanele răsărea și strălucea parcă tricolorul de pe piepturile și de pe chipurile soldaților. Ochii le erau și lor; și nouă plini de lacrimi. Strigăte și urale de însuflețire spintecă văzduhul. E un moment sublim, sfânt*”. Autorul memoriilor descrie, în continuare, întâlnirea cu medicul P. Nistor aflat printre cei peste 1000 de voluntari, care i-a produs o mare bucurie: „*Eu alerg spre vagonul*

ofițerilor, din care s-a dat jos tocmai dragul meu Pompei, în admirabila lui uniformă nouă, românească, și cu fața brăzdată de tristețea unei vieți de prizonier intens trăită timp de trei ani de zile. Ne sărutăm cu foc, ca doi regăsiți din două lumi deosebite. Aici ne întâlnim după patru ani de despărțire!”³².

În piața din fața gării a avut loc o scurtă solemnitate la care au vorbit căpitanul Murafa, sălăjanul Victor Delea, profesorul Ștefan Ciobanu, Vlad Cazacliu și soldatul Ion Codreanu.

După solemnitate, O. Ghibu și Pompiliu Nistor au schimbat impresii. Dr. Nistor i-a povestit lui Ghibu întâmplări din captivitatea lui în Siberia. Cei doi se cunoșteau de 17 ani. Același O. Ghibu scria în amintirile sale: „*Nicio dată, de 17 ani de când ne cunoșteam - nu l-am găsit atât de bine și nu l-am iubit atât ca în aceste clipe. Și figura lui, ce plină de armonie e acum! E oglinda sufletului însăși. Și nu numai el pare a fi distins, ci toți cunoscuții mei. Pare că s-au renăscut cu toții. Ce putere mântuitoare e suferința îndelungată*”³³.

La 7 iunie 1917, trenul a ajuns la Iași unde i s-a făcut o primire entuziastă. A doua zi, voluntarii au depus jurământul în fața Regelui Ferdinand, iar la statuia lui Alexandru Ioan Cuza a avut loc un miting impresionant. Rememorând aceste clipe, P. Nistor scria peste ani că „*În ziua de 6 iunie (în realitate 7 iunie n.n.) am ajuns la Iași unde am fost primiți mai presus de orice închipuire. Ziua de 8 iunie, ziua jurământului a devenit o sărbătoare națională, un simbol al unirii celei mari, pe care noi am început-o*”³⁴. Cei care au plecat în colțul de țară românesc rămas liber nu au fost uitați de frații lor care se mai aflau în Rusia. Astfel, bănățeanul Sever Bocu scria în paginile ziarului „*România Mare*”, care apărea la Kiev, că „*Trecerea ardelenilor pe aici a lăsat incontestabile urme. Numele lui Deleu, Nistor, Vescan, Vasinca, Vasu, nu vor fi uitate de tinerimea basarabească*”. Strâns legat de trezirea la viață a Basarabiei „*va fi apoi numele lui Ghibu care a săvârșit la Chișinău un adevărat apostolat*”³⁵. După venirea la Iași, medicul P. Nistor și-a început activitatea în unitățile medico-sanitare ale armatei române. Aici s-a îmbolnăvit de tifos, iar într-un tren sanitar din zone Bacău, tânărul medic a întâlnit-o pe Virginia (Virgilia) Braniște, o transilvăneană refugiată în Moldova, care se angajase voluntară ca soră de caritate, bolnavă și ea de tifos. În convalescență, cei doi s-au logodit, apoi s-au căsătorit³⁶.

După însănătoșire, P. Nistor este numit medic-șef al Regimentului I Voluntari Turda cu care a participat la luptele de pe Siret, fiind demobilizat la 1 mai 1918. Pentru acțiunile întreprinse în anii primului război mondial, pentru crearea unităților de voluntari a fost distins cu o serie de decorații: „*Cavaler al Coroanei României cu spade*”, „*Medalia Ferdinand I cu spade și panglică*”, „*Comandor al Ordinului Coroana României*” și altele. După demobilizare, medicul P. Nistor a lucrat scurt timp la circumscripția rurală Borca (județul Suceava). Din 1919 a revenit la Zărnești ca medic rural, nevoind să invoce meritele sale din prizonierat și din Moldova marii rezistențe naționale pentru a-și cere o situație privilegiată.

El nu a mai fost mobilizat, deși Consiliul Dirigent a elaborat Ordinul lui de chemare nr.167 prin care întreg Corpul voluntarilor români ardeleni și bucovineni era mobilizat în întregime, precum și tinerii născuți în anii 1896, 1897 și 1898. Ofițerii erau obligați să se prezinte în termen de 48 de ore după publicare, iar gradele inferioare și trupa trebuiau să se prezinte în data de 7 februarie (stil nou). Oamenii corpului voluntarilor români se vor prezenta individual. Cei care nu vor fi prezenți la mobilizare „*nu vor fi părtași la pământurile ce se vor împărți*”. Semnatarul

ordinului de chemare evidenția latura patriotică a acțiunii căci consemna în final: „Nu frica de pedeapsă să vă ducă la împlinirea ordinului de chemare, ci mândria conștiinței, că îndepliniți o sfântă datorie față de pământul nostru liberat, față de frații care nu se pot bucura încă de libertate și față de patria noastră română”³⁷.

Primul contingent s-a prezentat în număr destul de mare, căci în 28 februarie regimentele de infanterie aveau deja 5.951 militari din care 584 ofiteri și 5.367 trupă. Ulterior au fost completate toate unitățile diviziilor 16 și 18 infanterie. Întreaga armată ardeleană avea la 3 aprilie 1919 un număr de 35.796 militari, inclusiv voluntarii și trupele de jandarmi³⁸.

P. Nistor a acționat pentru consolidarea Marii Uniri. El s-a ridicat împotriva unor elemente bolșevice maghiare care se pronunțau contra unirii Transilvaniei cu România. În arhiva marelui patriot transilvănean, aflată la Direcția județeană a Arhivelor Naționale Brașov se găsesc multe asemenea documente editate și răspândite la începutul anului 1919. Într-un asemenea apel intitulat „Fraților români”, se arăta „Noi românii din Ardeal și Banat ne vom alcătui țara separată, unde vom fi domni”³⁹. Alt document condamna mai întâi războiul, precizând „Noi românii din Ardeal și Banat blestemăm orice război sângeros”. Autorii apelului se ridicau împotriva monarhiei pronunțându-se în favoarea unui stat republican: „Noi nu mai vrem rege, ci o republică a poporului”. Semnatarii documentului se declarau adversari ai unirii Transilvaniei, Banatului și Bucovinei cu România, deoarece, după opinia lor, ea s-a făcut „pentru mărirea Regelui Ferdinand de Hohenzollern”⁴⁰. Alt apel intitulat „Oameni buni” consemna că românii din Ardeal și Banat „pot merge singuri de buna noastră voie, pe drumul nostru”. Autorii documentului reafirmau adversitatea lor față de unirea Transilvaniei cu România subliniind că „Ardealul și Banatul să fie al ardelenilor. Nu ne trebuie noi stăpâni. Boierii din România să ne lase în pace!”⁴¹.

Aceste manifeste au fost lansate de comuniștii unguri în numele unor pretense „organizațiuni românești”: „Frațiunea socialiștilor români din Budapesta”, „Grupa socialistă a ardelenilor și bănățenilor”, „Gruparea comuniștilor români din Ungaria și Ardeal”. Scopul era clar: destabilizarea situației și așa încordată, cultivarea urii și repulșiei față de Regatul României. Alteori, se îndemna la înlăturarea ordinii sociale, proclamarea republicii după modelul celei ungare a sfaturilor. Așa-zisa „grupă” a socialiștilor ardeleni, bănățeni și bucovineni a lansat un apel intitulat „Frați români”, în care se solidariza cu republica ungară a sfaturilor și îndemna poporul la răscoală în vederea cuceririi puterii: „Răsculați-vă! Și prin răscoala voastră luați puterea în mâinile voastre! Faceți din stăpânirea și domnia boierilor stăpânirea voastră, a soldaților, muncitorilor și plugarilor români. Deșteptați-vă! Răsculați-vă! Scuturați jugul ciocoiesc și boieresc”⁴². Pompiliu Nistor a desfășurat și o susținută activitate științifică și de educație sanitară în rândurile populației. El a efectuat, de pildă, în 1925, o amplă anchetă asupra cauzelor apariției gutei în comunele Zămești, Poiana Mărului, Holbav, Tohanu Vechi și Tohanu Nou. A redactat, de asemenea, o serie de „Buletine demografice” pe care le-a înaintat nu numai Minis-

terului Sănătății spre editare în revistele medicale, dar le-a publicat el însuși în ziarul „Gazeta Transilvaniei” din Brașov⁴³.

Concomitent, Pompiliu Nistor a desfășurat o susținută activitate culturală. Între anii 1920 și 1922 a fost membru al comitetului de conducere al despărțământului Zămești al „Astrei”, iar între anii 1922 și 1929 a devenit președintele acestuia. În anul 1930 a fost ales membru al Comitetului Despărțământului Brașov al „Astrei”. Demn de amintit este faptul că medicul P. Nistor nu a intrat în politică, neavând funcții de conducere în nici un partid. El a activat în schimb de-a lungul perioadei interbelice în cadrul „Federației interaliate a foștilor combatanți (FIDAC)”, organism care grupa pe reprezentanții a zece națiuni ce luptaseră în anii 1914-1918 împotriva Triplei Alianțe și erau acum decise să se opună încercărilor de revizuire a tratatelor de pace încheiate în perioada 1919-1920. La 29 octombrie 1932, dr. P. Nistor a fost ales președinte al secției române FIDAC, iar la Congresul internațional, care a avut loc la Lisabona, el a devenit vicepreședinte al comitetului executiv FIDAC. Totodată, patriotul ardelean s-a pronunțat împotriva tendințelor revizioniste maghiare militând pentru respectarea tratatelor de pace de la Paris.

El a desfășurat o intensă activitate în acest domeniu, fiind ales președinte al Ligii Antirevizioniste române - filiala județului Brașov⁴⁴. În anul 1944, P. Nistor s-a pensionat, dar a continuat să activeze ca medic școlar. A murit la 19 iulie 1961, și a fost înhumat la cimitirul din Șcheii Brașovului.

Întreaga activitate desfășurată de medicul Pompiliu Nistor, originar de pe plaiurile Covasnei, pe tărâm științific, cultural patriotic este impresionantă, ea nu poate fi rezumată într-un studiu de asemenea dimensiuni.

În anii primului război mondial, Pompiliu Nistor a avut o susținută activitate patriotică. Înrolat în armata austro-ungară, el a fost făcut prizonier de ruși, fiind repartizat într-un lagăr din îndepărtata Siberie. De aici a ținut o strânsă legătură cu cei de acasă printr-o intensă corespondență cu prietenul său, Onisifor Ghibu. Odată cu intrarea României în război de partea Antantei, P. Nistor și camarazii săi au acționat pentru formarea unităților de voluntari. El a organizat împreună cu Victor Deleu, Emanoil Iosopescu și Octavian Vasu lagărul de prizonieri din Darnița. De asemenea, P. Nistor a avut o contribuție importantă la redactarea și lansarea „Declarației de la Darnița”, document care a premers hotărârii de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

La începutul lunii iunie 1917, medicul P. Nistor a sosit la Iași cu primul batalion de voluntari să lupte cu arma în mână pentru întregirea neamului.

După Marea Unire, el a desfășurat o susținută activitate științifică, culturală și obștească, contribuind la consolidarea României întregite. Modest, harnic, priceput, P. Nistor a fost unul din intelectualii generației de la 1918 care nu și-au uitat obârșia, care nu au cerut recompense de la țară, dar și-au adus contribuția la ridicarea ei.

Note

1. IOAN E. GEORGESCU, „Doctorul Pompiliu Nistor un adevărat patriot”, în vol. „Popasuri în trecutul și prezentul medicinei”, București, 1986, p.624-633.
2. O. Ghibu, „Pe baricadele vieții. Anii mei de învățătură”, Cluj-

Napoca, 1981, p.147-148

3. FLOREA MARIN, „Medicii și Marea Unire”, Târgu Mureș, 1993, p.208.

4. O. GHIBU, „Pe baricadele vieții. Vol.IV. În Basarabia revoluționară. 1917-1918. Amintiri”, Ediție de Octavian O. Ghibu, Chișinău, 1992, p.162-163.
5. „Tribuna”, București, I, nr.35, din 15 noiembrie 1915.
6. Ibidem, nr.36, din 22 noiembrie.
7. Idem, II, nr.11, din 13 martie 1916.
8. Ibidem, nr.18 din 1 mai.
9. Ibidem, nr.19-20, din 15.
10. O. GHIBU, „Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară...”, p.163.
11. Idem, p.171.
12. P. NISTOR, „Corpul voluntarilor ardeleni-bucovenini”, în „Gazeta Transilvaniei”, an 85, nr.176-198, din 16 august-14 septembrie 1922; MARIA MAGDALENA JUDE, „Gura Satului - foaie literară satirică și mixtă pentru colonia română din Damița”, în Acta Musei Napocensis, 26-30/II, 1989-1993, p.613-617.
13. P. NISTOR, op.cit. în loc.cit.
14. Ibidem; vezi și Biblioteca Academiei Române, Secția manuscrise (în continuare se va cita B.A.R., secția Mss.); „Victor Deleu - biografie 1876-1939”, vol.IV (mss.). „Voluntarii transilvăneni și bucovineni”, cota A.2668, f.433-435.
15. P. NISTOR, op.cit., în loc.cit.
16. OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU, „Spovedanii VII. Sub flamurile naționale. vol.III.Corpul voluntarilor români din Rusia” (manuscris aflat în posesia familiei, f.30-32).
17. Idem, f.32-34; CONSTANTIN I. STAN, DORU E. GORON, „Contribuții aduse de voluntarii români transilvăneni și bucovineni la realizarea unității naționale românești (1916-1918)”, în „Acta M.P.”, XI, 1987, p.334-335.
18. B.A.R., Secția Mss., Arh. Oct. C. Tăslăuanu, mapa IX, varia 7b; 16a.
19. P. NISTOR, op. cit. , în loc. cit.
20. Arhivele Naționale Brașov (în continuare se va cita Arh.Nat. Brașov), fond Pompiliu Nistor, dosar 1/1917, f.1-10; PETRU NEMOIANU, „Prima Alba Iulia. Voluntarii români în războiul pentru întregirea neamului”, Timișoara, 1922, p.26-29; IOAN I.ȘERBAN, „Primul corp al voluntarilor transilvăneni și bucovineni din Rusia - I”, în „Apulum”, XXV, 1988, p.443-446.
21. CONSTANTIN I. STAN, „Declarația de la Damița din 13/26 aprilie 1917”, în „Îndrumător pastoral”, (Alba Iulia), vol. XVIII/1995-1996, p.164.
22. O. GHIBU, „Pe baricadele vieții. Vol.IV. În Basarabia revoluționară” p.179
23. ELIE BUFNEA, „Revoluția de eliberare națională a Transilvaniei. Unirea 1914-1918”, în Arhiva Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, fond Marea Unire, mss. 6557, f.129.
24. V. STOICA, „O Ședință a societății „Petru Maior” în Damița”, în „Almanahul Societății academice Petru Maior (1919-1929)”, Cluj, 1929, p.76; C. GH. MARINESCU, „Epopoea Marii Uniri”. Galați, 1993, p.262.
25. P. NISTOR, op. cit., loc. cit.: STELIAN NEAGOE (eds), „Marea Unire a românilor în izvoare narative”, București. 1984. p.768.
26. O. GHIBU, „În drum spre 1 Decembrie 1918”. în „Telegraful român” (Sibiu), LXXVI, nr.83-84, din 1 decembrie 1928; CONSTANTIN I. STAN, „Contribuții privind activitatea lui Onisifor Ghibu, pentru desăvârșirea unității naționale 1916-1918”. în Acta MN, XXIV-XXV, 1987-1988, p.758.
27. P. NISTOR, op. cit., în loc. cit.
28. SEVER BOCU, „Drumuri și răscruci”. vol.I. „Memorii”, Timișoara, 1939, p.153; CONSTANTIN I. STAN, „Contribuții studențești la Unirea Basarabiei cu România (27 martie/9 aprilie 1918)”. în „Forum”, XXXV, nr.II-12/1993, p.96.
29. O. GHIBU, „Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară...”, p. 218.
30. P. NISTOR, op. cit., în loc. cit.
31. „România”, I, nr.152, din 16 iunie 1917
32. O. GHIBU, „Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară...”, p.220.
33. Idem, p.223-224; B.A.R, Secția Mss., „Victor Deleu. Biografie” (mss), „Voluntarii români transilvăneni și bucovineni(8 iunie 1917)”, vol. V, f.515, cota A.2668; IOAN I. ȘERBAN, „Despre contribuția voluntarilor ardeleni și bucovineni din Rusia la emanciparea națională a Basarabiei (1917-1918)”, în „Apulum”. XXXIII. 1996, p.140.
34. P. NISTOR, op. cit., în loc. cit. În acțiunea de organizare a Corpului voluntarilor români din Rusia s-a remarcat și un fiu al plaiurilor harghitene, Octavian C. Tăslăuanu, (vezi detalii la CONSTANTIN I. STAN, „Octavian C. Tăslăuanu și corpul voluntarilor români din Rusia”, în „Angustia”, I/1996, p.223-230.)
35. SEVER BOCU, „Semănătorii de idei”, în „România Mare”, Kiev, I, nr. 10 din 21 septembrie 1917; vezi detalii: VASILE POPEANGĂ, C. I. STAN, „Sever Bocu, luptător pentru realizarea unității naționale”, în Apulum, XXVII-XXX/1990-1993, p.521-534.
36. FL. MARIN, op.cit., p.210-211.
37. Arh. Naț. Brașov, fond Pompiliu Nistor, dosar 24/1919. f.1.
38. ALEXANDRU BABOȘ, „Constituirea armatei ardeleni, parte componentă a armatei României Mari, apărătoare a Marii Uniri din 1 Decembrie 1918”, în Apulum, XXXIII, 1996, p.173.
39. Arh. Naț. Brașov, fond Pompiliu Nistor, dosar 17/1918-1919, f.11.
40. Ibidem, f.10.
41. Ibidem, f.4.
42. Ibidem, f.1-1v; Ioan Tepelea, „1919. O campanie pentru liniștea Europei”, Cluj-Napoca, 1995, p.62.
43. FL. MARIAN, op.cit., p.211.
44. Ibidem; IOAN F. GEORGESCU VĂȘTE, op.cit., p.632.

Abstract

The activity of Pompiliu Nistor for the achievement of national unity

The author presents some bibliographical data about Pompiliu Nistor. He also includes references to his professional activity. The author reveals the complex character of his propagandistic work and underlines the patriotic aspect of Pompiliu Nistor's activity. The author presents the work of Pompiliu Nistor after the Great Union in 1918.

Constantin I. Stan
Prof. Dr., Liceul de Artă, Buzău
Str. Bucegi, nr. 11